

smo makar umeli da svetu pokazemo sva svoja bolja i karakterističnija ostvarenja. Vrlo je uputno razmišljati o tome, na primer, kakvu literaturu mi šaljemo u inostranstvo da predstavljaju našu zemlju za koju se svet interesuje u prvom redu zbog njene nove političke i društvene strukture. Literarna glorifikacija puti, nagona, nabijanja na kolac, primitivističkog ludila, ili seoska sociološka hronika-fikcija, — ona je naš najvažniji izvozni artikl. A imamo, valjda, i drukčije. Naravno, ni govora o tome da smo bili u stanju, da to jesmo i danas, da svet obavestimo o svojim rezultatima u teorijskoj i praktičnoj borbi sa socijalističkim realizmom, iako tu niko nije tako daleko odmakao kao mi. Interesovanje za Jugoslaviju mi nismo iskoristili čak ni za taj ambasadorski posao (u najboljem smislu, doduše) da u stranim zemljama, zbilja objektivno, predstavimo tako značajne pisce kakvi su Babelj, Piljnjak, Pasternak, Leonov, Solohov, dosta su to činili, na sasvim sumnjiv način, ruski emigranti i politički reacionari, ili dogmatičari.

Na kraju krajeva, sve ovo ne bi bili važni podaci da ovakvih kolonijalističkih repova nema i u samom umetničkom stvaralaštvu. Ljudi se boje da neće domašiti do trajnijih odredjenja čovekovih, plaše se da će svaka konkretnost automatski povući zamerku za lokalizam, za bavljenje inferiornim sferama čovekove egzistencije i sl. Osim toga, prenošenje tuđih iskustava ponekad je puno strahopoštovanja, mada se ne može još uvek integralno izjednačiti sa prostim preživljavanjem.

Sa kolonijalizmom dakle, valja dovoditi u vezu redjanje praznih opštosti, odnosno primitivističkih bizarnosti u našoj literaturi.

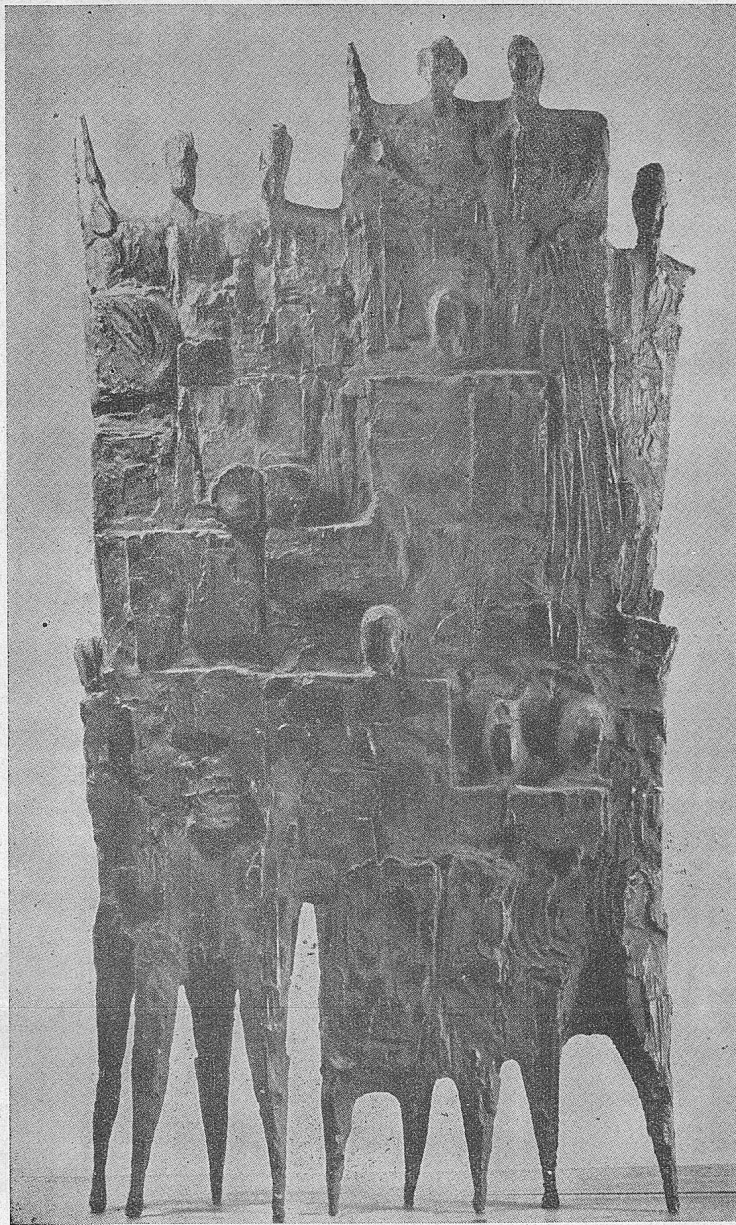
Ne malu zbrku unosi u čitavu situaciju proces profesionalizovanja umetnika, prvenstveno književnika, proces koji se odvija paralelno sa razvojom divergencijom čitave naše kulture. Posle osnovnih administrativnih socijalističkih mera (osiguranja i penzije), koje obezbeđuju pristojniji socijalni status umetnika, mi sada prvi put u svojoj istoriji imamo relativno brojnu grupu ljudi koji uglavnom žive od svog umetničkog rada ili od njemu bliskih aktivnosti. Jasno je što su odmah tu i neizbežne deteje bolesti: zatvaranje umetnika u profesionalne krugove, grupišćenja i grupaški interesi (mislim pre na film nego na književnost), pitanje odnosa sa izdavačem i kupcem, pitanje sinekura itd. Sama sobom profesionalizacija nije veliki razlog kod nas; ona se ne ogleda

direktno u jurnjavi umetnika za novcem. Ali, u naknadu za to, ona možda ima i nezgodnije oblike. Ponaјčeće se ispoljava u vezi između izvesne vladajuće kulturne konjunktura i odsustva samokritičnosti kod umetnika. Mali primer. U Jugoslaviji izlazi mnogo kulturnih listova i publikacija, čini mi se više nego što je potrebno i sa stanovišta publike, i sa stanovišta popunjavanja praznih strana. Nemoguće je vršiti pravu prirodnu selekciju kakva je neophodna ako sami autori nemaju čvršćeg kriterijuma za svoja dela. U slučaju da jedan urednik odbije prilog jednog pisca od izvesnog ugleda, normalno je da ovaj odnese svoj tekst na drugo mesto gde će sigurno biti štampan. Zašto bi ga onda urednik i odbijao, kad je to nekomotno. Strašno je mali broj onih književnika koji nisu objavili svaki svoj napisani red; zaboravilo se na ono što se nekad zvalo „stvaralačkom kujnom“ iz koje ne mora sve da izidje u javnost.

Ovakve prilike nisu bez uticaja na današnje, dosta konformno ponašanje jugoslovenskih pisaca i umetnika. Kao da ljudi očekuju da im društvo, odnosno Partija, pruži potpune garancije za slobodno stvaralaštvo. Danas i ovde dominira nedotupavna zamisao totalne slobode kao preduslova bez koga nema dobre umetnosti. Uvrezila se predrasuda da svaka ograničenost slobode, objektivno-istorijska, subjektivna, stvarna ili košmarna, kao da u principu onemogućava rad na izvesnim terenima umetnosti. Ta nezdrava fikcija samo je za privatni komoditet umetnika zgodna, za stvaralaštvo ne. Nema potrebe dokazivati koliko je ona neistorijska; koliko je ne tačna ne samo kad je reč o velikoj umetnosti, već i za manje vredna dela kojima potpora ipak nije potrebna do kraja; koliko najzad zatvara perspektive, paralize. Među tim, mi je gotovo svi podržavamo, umesto da se praktično založimo za širenje domena slobode. Malo ko je spreman da pogine, razume se simbolično, za svoju knjigu, za svoje delo. Nedovoljno je istinskog stvaralačkog rizika bilo u kom pravcu da se uputi. To drastično važi, pre svega, za naš film, gde se od početka do ovog časa okrećemo u krugu istih politalentovanih ili dokazano ne talentovanih scenarističkih i režiserskih imena, ljudi koji i dalje nesmetano rade.

Dakle, današnji svet, socijalizam, politika, dogmatički zaostaci, profesionalizacija, kolonijalni odnos — naveo sam ceo spektar faktora. Medjudejstvo njihovih nizova daje reljef kulturne klime kod nas, njegove dimenzije.

Sveta LUKIĆ

Dragor Tršar

Figure u perspektivi, 1958

PROGNANI ANDJEO LETA

Večernje pevanje petlova donelo je sutradan oblake i kišu i nekakvi metali padaoše s neba na moj prag. Ja, prognani andjeo leta, bdim nad promenama. Sve druge noći i drugi dani prelaze preko mog praga, a u kući vlada večiti oganj.

Kamen je kamen, srce je srce. Evo kako su se iselile ptice iz mog vilajeta: prvo je poletela kukavica, jer je kukavica, pa sam ostao sa modrom perunikom u rukama u peščanom dvorcu porodice velikog kamenja da čuvam od kiše žetve sakupljene pod čador. Eto, kukavica sigurno nije našla hrane u vazduhu i preselila se ostavljajući da joj se vije crno pero između požutelih zvezda. I ljubav je kod ptica ostarila, i one se preselile; deca sada puštaju u virove svoje nevine ladjice, a bele sojke i šarene pastirice ljušte seme sunčokreta po čardacima dok im modra slana pada u gnezda. Ovo su slike jednog nevinog deteta koje zviždeći izlazi iz kuće i ide u šetnju dalje od zaselaka ograđenih trnjem sa kojeg vrapci pokunjani od hladnoće gledaju belo sunce koje sedi pušeći cigaru na fosfornom panju razljujlanom od voda koje su došle ko zna od kuda. Suma je bila zakićena zvončićima stada. sliku, letnje fatamorgane, tablice sa svim

Ali sada zvončića nema. Nema ni zečjeg cveča. Ostali su samo tragovi da se pune vodom.

Stojim kao napušteno dete usred razoružane prirode. Semena su rodila nova semena i sada će cele zime da čute. Mnogo brodova koji su čekali na pustom neplodnom pesku poduhvatila je plima naših voda; u trnju su ostale moje pesme i skitničke cipele pa sada kao pravo napušteno dete berem pećurke po kiši, tu moju cigansku žetvu, i palim vatru u napuštenim trlima. Poljubio sam jedan list i cela šuma je zadrhtala. Mleko i trave su presušili, moja bosna ljubav me je napustila.

Ispod planine porubljene vetrovima sedim na belom kamenu i slušam zavijanje šakala i zavijen u crni velenac kao duh odlazim u srce šume da zapalim sveću za dušu vuka. Organizmi i siluete jesenjih kačunaka, na čijoj sam toploti kovao moje oružje, mrznu. Puževi su zamrznuti, rose noće gledaju belo sunce koje sedi pušeći cigaru na fosfornom panju razljujlanom od voda koje su došle ko zna od kuda. Suma je bila zakićena zvončićima stada. sliku, letnje fatamorgane, tablice sa svim

računima mojih gladovanja, gostoljublje cveča i kamena. I ove jeseni će naprednuti kultura u gradovima i ja ću doći u grad da postanem čovek i sreću one koji sa toplim hlebom i pićem pod miškom beže da se sakriju na dno noći da bi tužili nad svojim pepelom. Treba li da se čuti u ovoj jeseni, prognani andjeo leta, kada mora da se nadje pribеžište u gradu i da se zašeste snovi. Tamo gde je pala zvezda nalazim žutu boju i sa jednim belim kancelarijskim listom i jednom čašom letnje vode povući ću se u kolibu, u seno plevnjaka, jedinog nasledstva moje krvne loze, da slikam andjele i lepote žita i letnjih buba.

Neposlušno dete potčinjeno je samo igrama i vetrovitim danima koji se vrte kao crvena jabuka, moja hrana. Odraslija deca grade brod od žireva i polaze u lov na neznosti. Pretvorio sam se u jednu veliku notu i zaboravio sam na mnoge dužnosti. Tanki pokrivač od ljubičastih perunika ostavio sam u baštama Železne Reke, zaboravio sam čak i da previjem rane. Sve zbog toga jer sam se ovog leta udvarao jednoj školjci kraj Jezera. Srce sam zakopao u pesak i sada tamo kraj Jezera luta moja mala Ofelija. Da li nam je tako sudjeno, da nemamo ni sna, ni krova nad glavom,

Pobunjeni andjele, šareni se Sar-Planina od snegova a ti si poslednji bosni putnik leta, poslednji veliki ljubavnik, osuđen na hleb i vodu. Andjele pred zakonima, završilo se leto sve se okrenulo naopako. Nema vremena. Andjeli žive brzo, ali andjeli vaskrsavaju svakog leta i njihov plač je ljubavan. Nema vremena. I oni što lete nemaju vremena. Imao sam samo leto i oznojenu košulju prodao sam da bih pošao k njoj. Bilo je leto kada je moglo da se pobegne od kuće, da se spava između plodova, kada sam mogao slammim šešikom da pozdravim svoju pticu na plažama. Jezero, zdravo. Bela kćeri Jezera, zdravo. Ne znam šta će se desiti sa mnom. Dobjavlja i osećanja; postoji lepota zbog koje plaču i deca, postoje i izvori na putu ka svojim morima. O, spavati kao cvet na terasama, po tavanima gradskim i slušati buku saobraćaja i tražiti konja za bekstvo. Sve moje bogatstvo povukao sam iz sefova banaka i pošao sam u dobrovoljno prognostvo. Istog dana nećemo umreti. Mrtvi i živi produčićemo da se tražimo.

Radovan PAVLOVSKI

S makedonskog preveo
Vlada UROSEVIĆ